

ΧΑΤΖΗ ΜΙΧΑΛΗ ΓΙΑΝΝΑΡΗ

Η Κρητικοπούλα¹

ήτοι αγώνες και πάθη της Κρήτης του 1866

» Εισαγωγή - επιμέλεια Κωνσταντίνος Φουρναράκης

ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΓΕΩΡΓΑΚΑΚΗΣ
φιλόλογος

Εκδοση ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ - ΝΑΥΤΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ,
Χορηγός έκδοσης "ΠΛΑΤΣΙΔΑΚΗΣ" Α.Ε. (Porto Veneziano), Χανιά

Εδώ στο γραφικό χωριουδάκι μου, όπου ζω και διάγω σαν κοσμοκαλόγερος, έλαβα πάλι και με τιμητική αφιέρωση το, ως ανωτέρω επιγράφεται, εξαιρετικό βιβλίο, που είναι πνευματικός καρπός του ξακουσμένου Τουρκομάχου και ποιητή συνάμα ΧΑΤΖΗ ΜΙΧΑΛΗ ΓΙΑΝΝΑΡΗ και το οποίο εκδόθηκε και κυκλοφορεί, ως μικρού σχήματος, βιβλίο, με εισαγωγή εξαιρετική και επιμέλεια του νέου Προϊσταμένου του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης, του αξιολογώτατου φιλόλογου Κωστή Π. Φουρναράκη (εφεξής Κ.Φ). Τον ευχαριστώ πολύ λοιπόν και εκπληρώνοντας το καθήκον μου γράφω τα παρακάτω:

Α' ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ

Η Κρητικοπούλα είναι ιστορικό έπος, δηλαδή διηγείται ποιητικά ορισμένα ιστορικά γεγονότα. Αυτό άλλωστε δέχεται και ως τέτοιο χαρακτηρίζει το ποίημα ο επιμελητής της έκδοσης του Κ.Φ.

Το ποίημα αυτό αποτελείται από 4.028 ιαμβικούς 15σύλλαβους στίχους και με ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία, όπως οι μαντινάδες και ο Ερωτόκριτος.

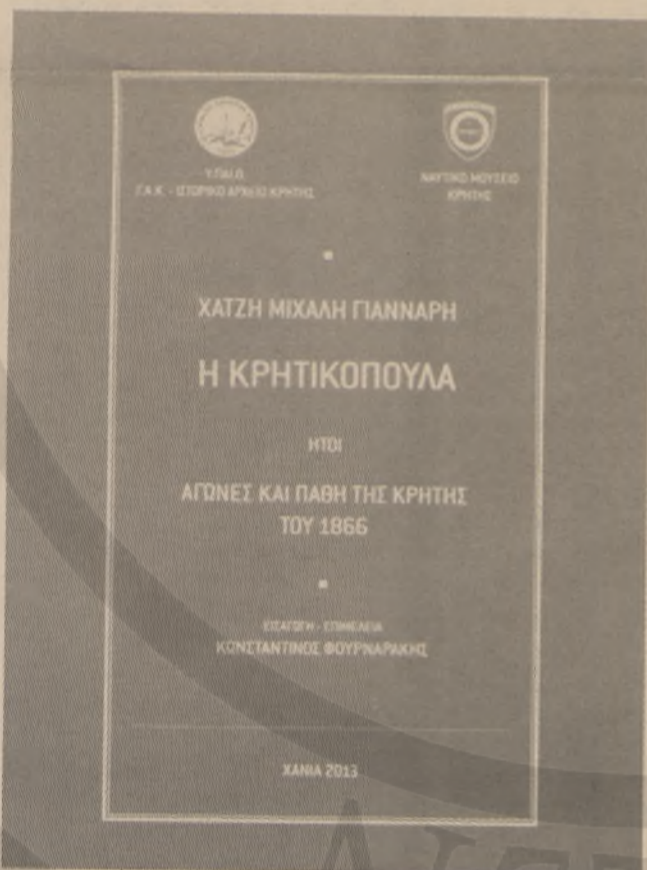
Η Κρητικοπούλα είναι γραμμένη στο Κρητικό ιδίωμα, μέσα στο οποίο, κατά τον επιμελητή Κ.Φ έχουν παρεμφερήσει και κάποια λόγια στοιχεία, τα οποία όμως δεν αλλοιώνουν το δημοτικό χαρακτήρα του έργου.

Η Κρητικοπούλα αποτελείται από 157 πολύστιχα ή ολιγόστιχα κεφάλαια, όπως βέβαια τα καθόρισε και τα ταξινομή ο ποιητής.

Η Κρητικοπούλα, ως ποίημα είναι βέβαια γραπτό και ανθρώπινο έργο, είναι πραγματικό όν και υπάρχουν κείμενα, συνάμα όμως είναι και μια νοητή κορασιά, πλάσμα της πρωϊκής φαντασίας των Κρητών, είναι το πάναγγο όραμα της

Καλλίστην Παιδείαν ηγυτέον προς αληθινόν
βίον την εκ της πραγματικής ιστορίας
περιγιγνομένην εμπειρίαν, μόνη γαρ αύτη
χωρίς βλάβης από παντός καιρού και
περιστάσεως κριτάς αληθινούς
αποτελεί του βελτίονος.

(Η καλύτερη παιδεία, που πρέπει να οδηγεί στην αληθινή ζωή, είναι εκείνη που προέρχεται από τη γνώση της πραγματικής ιστορίας. Γιατί μόνον αυτή, σε κάθε καιρό και περίπτωση, χωρίς να βλάπτει, δημιουργεί την αληθινή κρίση για το σωστότερο).
(Από τις Ιστορίες του ΠΟΛΥΒΙΟΥ)

Κρήτης, δηλαδή η ίδια η Κρήτη, την οποίαν όμως ο ποιητής καθορά και φαντάζεται, ως αγγελικά πλασμένη, με θαυμαστή ομορφιά και προσωποποιημένη και η οποία, όντας σε σκλαβιάς βαριά δεσμά, περιμένει τη λύτρωση της από τ' αντρωμένα παιδιά της. Και ιδού πως τη βλέπει και την οραματίζεται ο ποιητής:

[.....]
«Ευγενικό τ' ανάβλεμμα,
τα μάτια φλόγα βγάναν
μακρά μαλλιά, αξέπλεκτα,
κάτω στη ράχη φτάναν.
[...] Ψηλή, λιανή η μέση
της και ζώστρ' από μετάξι,
αν δεν εφόριε σίδερα εθάρ-

γες θα πετάξει
Τα χέρια ως τον αγκώνα
έδειχναν κρουσταλλένια,
μα οι κερκέλλοι τά 'κανε
ολίγον πληγωμένα.
Κόντ' αλυσίδα των χεριών,
μακρύτερη στα πόδια,
μα φαίνετο χρυσό πουλί
και άγγελος στα λόγια
Θαρρώ να καταλάβετε από
τη δίγυσίν μου
το πλάσμ' αυτό δεν έτυχα
ποτέ μου στη ζωή μου».

(Κεφ.3ο, τελευταίοι στίχοι).
Η Κρητικοπούλα, ως όραμα, είναι ομολογη και ομοούσια με το όραμα της ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ του Σολωμού στον Εθνικό μας Ύμνο.
«Απ' τα κόκκαλα βγαλμένη

των Ελλήνων τα τερά»

Τέλος, η Κρητικοπούλα είναι η αυτή και η ίδια με την αναγκαστικά παντρεμένη γυναίκα, που στο αλληγορικό Ριζιτικό τραγούδι παρακαλεί και λέει:

«Χριστέ, και ξεδήλιαινε τ'
όνειρο που είδ' απόψε, το
μπέλο² μου είδα κυνηγό, τον
άντρα μου είδ' αγρίμι.

Χριστέ και το σκότωνα ο κυνηγός τ' αγρίμι να φάω από
το σκώτι ντου, να δροσιστεί
η καρδιά μου να πάρω από
το αίμα ντου να βάψω τα
μαλλιά μου».

Αλλά ο μπέλος, δηλαδή ο εραστής της παντρεμένης αυτής γυναίκας, ποιός είναι; Και ποιός ο άντρας, άγριος σαν αγρίμι, του οποίου το άσκημο θάνατο εύχεται και παρακαλεί; Αντρας της, που τον στεφάνωθηκε βία και αναγκαστικά, είναι ο άγριος κατακτητής, ο τύραννος Τούρκος. Μπέλος της είναι εκείνος ο κυνηγός αετός, που καθώς λέει, και το άλλο ωραιότατο αλληγορικό Ριζιτικό «κάθεται σε ψηλό βουνό, σε ριζιμίο χαράκι βρεγμένος, κιονισμένος ο καημένος και παρακαλεί τον ήλιο ν' ανατείλει», δηλαδή τον θεό να ρίξει το φως της Λευτεριάς στην σκλαβωμένη Κρήτη. Μπέλος της, λέω, ή μάλλον πάμπολλοι μπέλλοι και αγαπητικοί της είναι εκείνοι οι χιλιάδες εραστές της Λευτεριάς, οι επαναστατημένοι Κρήτες, οι γνωστοί ως Χαϊνήδες ή Καλποπερήδες είτε Τραϊτόροι³ Τουρκοπολεμάρχοι.

Αλλωστε στην Κρητικοπούλα αναφέρονται ονομαστικά και

αναλυτικά οι κατά τόπους γενιές και καλές σειρές αυτών των εραστών της Λευτεριάς.

Όμως το ποίημα δε μνημονεύει μόνο τους αντρωμένους άντρες και τις ηρωικές τους πράξεις, αλλά και εξιστορεί παραστατικά τα παθήματα της Κρήτης, την πολυτυραννισμένη ζωή των Ραγιάδων και τα φρικτά μαρτύρια της σκλαβιάς. Και για του λόγου το ασφαλές παραθέτουμε κάποια δείγματα απ' αυτά των Τούρκων αίσχη:

«Τσι κορασιδες τω χωριώ
μάλιστα των Παπάδω
επρόσταζαν να φέρουννε
το βράδυ των αγάδω.

Κι' όπου σαν σπίθια πλιό
ψηλά, απάνω εις τ' ανώγεια
τα ξεγδυμώνασι για μια ξυ-
πόλυτα τα πόδια.

Τα βάνασι κι εχορεύαν για
να τ' ευχαριστούσι
κι' έρικναν ρόβι κι ψαρές,
να πέφτουν να γελούσι.

Κι αν δεν τα πχαίνασι για
μια, οι προσετοί κι οι γέροι,
γή τσι εμπάλωτάρασι τσ'
εκόβγαν με μαχαίρι.

Κι εις τα στερνά διαλέγασι
τσι πιο καλές να μένουν
να ξενυκτούν οι άπιστοι
και τούτες να μολένουν».

(Κεφ. 22)
Και παρακάτω:
«ολόδυμνους τσι κάνασι
με λάδι τους αλείφαν
τσι ρίχναν στα παράστρατα
σκύλοι, μύγες τσι γλύφαν.

Χορέψετε γδυμνόσκυλοι,
Γκιούφρι στη χαρά μας,
αν θέλετε να ζητάτε, δου-
λεύεστε κοντά μας.

Εσείς είστ' από τον Ραμπή
άπιστοι διαταμένοι
τσ' αγάδες να δουλεύεστε νά
στε παραδομένοι.

Τ' αμπέλια να κλαδεύεστε,
να σκάψετε τσ' ελιές μας.
Περβόλια να μας κάνετε
και όλες τσι δουλιές μας».

(Κεφ. 24)
Και όταν (κάθε μέρα και συχνά πυκνά) συναντούσε Τούρκο ο ραγιάς στην Κρήτη, ιδού το τι γινόταν:

«Εγόν⁴ στο Χριστιανό, αν
δεν τον χαιρετήσσει
αν δεν πεζέψει γλήγορα να
τονε προσκυνήσει

Αν είναι στο μουλάρι του
απάνω, τον σκοτώνουν
κι' αν περπατεί ανάδιο⁵ του
οι Τούρκοι τότε σπρώχνουν.

Κι' αν εφορεί στην κεφαλή
κοκκινωπό το φέσι
ίσα μ' εμέ θα μπεις εσύ;
Γκιαούρη, να! Σ' αρέσει;

Εσ' είσαι σκλάβος στην
Τουρκιά, μα 'γώ Αγάς κι'
ορίζω

ό, τι σου λέγω κάνε το κι'
ό,τι σε διορίζω [...]

δεν το κατέεις, άπιστε, σ'
εμένα 'ν' η ζωή σου
ποιός μ' απαντά, μωρέ σκυ-
λί, να βγάλω την ψυχή σου;»
(Κεφ. 25)

Το παραπάνω και μύρια τόσα άλλα φρικτά παθήματα και μαρτύρια υπέφεραν οι Ραγιάδες, στην Κρήτη από τους Γιαννισαραγάδες. Κι' αυτά βέβαια βίωσε και κατάγραψε ο ΓΙΑΝΝΑΡΗΣ.

Και δε γινότανε αυτά τα θηριώδη μόνον στην εποχή του ποιητή της Κρητικοπούλας, αλλά από την αρχή της Τουρκοκρατίας στην Κρήτη, η οποία, καθώς δηλώνουν οι ιστορικοί, ήταν επαχθέστερη, βαρύτερη και τρομερότερη στην Κρήτη, απ' ότι στην άλλη Τουρκοκρατούμενη Ελλάδα.

Κι' αυτό, εκτός από τους ιστορικούς, το μαρτυρούν και άλλοι Λαϊκοί ποιητές: Μπαρμπα ΜΠΑΤΖΕΛΙΟΣ στο τραγούδι του για τον Εθνομεγαλομάρτυρα ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ (+1771), η Λαϊκή Μούσα με τα θρηνητικά άσματα για τους Σελινιώτες Εθνομάρτυρες ΘΟΔΩΡΟΜΑΝΩΛΗ και ΑΝΤΩΝΗ ΓΙΩΡΓΑΚΑ, που το 1818 θανατώθηκαν μαρτυρικά, διότι ο μεν πρώτος εοκότωσε τον περιβόπο Εμίν Αγά Βέργερν, ο δε δεύτερος του αδελφού του, επίσης παρόμοιο Τύραννο, και ο διηγηματογράφος Ιωάννης ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ στα διηγήματα του κ.α.π.

Β' Ο ΠΟΙΗΤΗΣ (1832-1916)

Ο ένδοξος πολέμαρχος και ποιητής ΧΑΤΖΗ ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΙΑΝΝΑΡΗΣ γεννήθηκε στο πρωϊκό Κεφαλοχώρι ΛΑΚΚΟΙ της Κυδωνίας Χανίων και πέθανε στα Χανιά, ευτυχισμένος που είδε την Κρήτη ελευθερωμένη. Είναι θαμμένος στον Ομαλό, δίπλα από τον Ιερό Ναό του Αγίου Παντελεήμονος, όπου ο τάφος και ο Πύργος του και που βρίσκονται αριστερά καθώς μπαίνουμε από τους Λάκκους, στο Οροπέδιο του Ομαλού.

Ήταν γίγαντας στο ανάστημα, με μυθώδη δύναμη στο σώμα, στην ψυχή και στο πνεύμα. Και όπως γράφει στην εισαγωγή ο Κ.Φ, στην ΚΡΗΤΙΚΟΠΟΥΛΑ «τα βιώματα και τα συναι-

ΚΟΙΝΩΝΙΑ

σθήματα της Επανάστασης του 1866 έγιναν ποίηση και ο Πολέμαρχος από τους Λάκκους Κυδωνίας έγινε ο κατ'εξοχήν ποιητής και ψαλμωδός της». Ο δε Παντελής ΠΙΡΕΒΕΛΑΚΗΣ στη μυθιστορία του «Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ» αναφέρει και για το ΓΙΑΝΝΑΡΗ λέει: «τα λόγια του πέφτανε καμπα-

νιστά, θα' λεγες πως τα τραγουδούσε». Διότι αυτός ο ξεχωριστός άνθρωπος είχε και το ταλέντο του ποιητή, χάρισμα θεϊκό. Έτσι και για το λόγο αυτόν τα λόγια του εκ φύσεως προσαρμοζότανε στα πρόποντα ποιητικά μέτρα, και ό,τι επιχειρούσε να πει ήτανε στίχος⁶!

Η ΚΡΗΤΙΚΟΠΟΥΛΑ γράφτηκε στο Ροστόβι Ταϊγάνι της Ρωσίας το 1874, καθώς λέει ο ίδιος.

«Στα εβδομήντα τέσσερα Ροστόβι Ταϊγάνι

Εγράφησαν εις το χαρτί αυτά 'π' αναθιβάει [...]

Κι όσα θωρείτε τ' άκουσε, είδε και μοναχός του

τ' ούλα ανακατώθηκε κι' έκαμε κι απατός του».

Για περισσότερα τον ΧΑΤΖΗ ΜΙΧΑΛΗ ΓΙΑΝΝΑΡΗ διάβαζε στην έξοχη Εισαγωγή. Πάμε όμως και στον Επιμελητή.

Γ' Ο ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ

Επιμελητής της έκδοσης αυτής εξαιρετικός επιστήμων

φιλόλογος κύριος Κ.Φ. από το Καστέλι Κισσάμου ορμώμενος, ο οποίος, στην εκτεταμένη εισαγωγή του (σελίδες 9-41) γράφει, αποδεικνύει και μας ενημερώνει, με μεγάλη επιστημοσύνη, όλα τα σχετικά με το ποίημα ιστορικά φιλολογικά κ.α.π. ζητήματα. Άλλ' όμως δε θα πω τίποτε άλλο για εκεί-

νον, παρά μόνο ποιητικά τα εξής:

Φίλε μου Φουρνοροκωστή, καλό το φούρνον έχεις φουρνίζεις χάσικο ψωμί, καθώς καλά κατέχεις, μα όχι σταρένιο και τροφή, που το κορμί μας θέλει ψήνεις άρτον τον πνευματικό γλυκύτερο απ' το μέλι.

1. Η ΚΡΗΤΙΚΟΠΟΥΛΑ δημοσιεύθηκε, το 2000, και από το ΓΙΑΝΝΗ Νικ. ΜΑΝΤΑΚΑ στο δίτομο έργο του ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ, (τόμος Α', σελίδες 225-361), χωρίς όμως εισαγωγή, αλλά μόνο με ερμηνεία άγνωστων λέξεων, ως υποσημειώσεις.

2. **Μπέλος:** ο αγαπτικός (λατινικά bellus-a-um και ιταλικά bello= ωραίος)

3. **ΤΡΑΪΤΟΡΟΣ** (Ιταλ. traditore=προδότης): καταδότης δόλιος, κακοποιός. Τραϊτόρος ονομάσθηκε από τους Τούρκους ο εξακουστός και τουρκοφάγος Χαϊνης(=επαναστάτης, αντάρτης) Δημήτρης ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ, από τα Κεραμεία Κυδωνίας Χονίων (νομίζω από το χωριό ΚΑΜΠΟΙ). Αυτός, ο καλά αντρωμένος και ο φόβος της Τουρκιάς, ήταν προικισμένος με τρομερή τόλμη και μυθώδεις σωματικές ικανότητες, που σε μια συμπλοκή σκότωσε μόνος του 10-12 Τούρκους! Όμως προδομένος (οι προδότες δε λείπουν από την Ελλάδα) μια θεοσκότεινη νύχτα δολοφονήθηκε στο διάβα του από τους Τουρκογιανίτσαρους. Όμως ο θρύλος και η ιστορία εμερίμνησαν να μείνει αθάνατη η μνήμη και η δόξα του με το περίφημο και κοσμαγάπητο Ριζιτικό:

*«Τρώτε και πίνετε Άρχοντες, κι' εγώ να σας διηγούμαι
κι' εγώ να σας εδιγηθώ για έναν αντρωμένο»,*

που δεν περνά μέρα και να μην το τραγουδήσουν σε κάποια χαροκοπιά της Δυτικής Κρήτης.

4. **Εγόν μου και ηγόν ντου** (πάντα με πτώση γενική της προσωπικής αντωνυμίας) επίρρημα = αλλοίμονο μου (αλλοίμονο ντου κλπ). Από γοή (αρχ. θρήνος με το προθετικό ε)

5. **Ανάδιο** : απέναντι, αντικρουστά, δηλαδή άφοβα, εδώ κατά τον ποιητή ανάδιο του =δυστυχία του.

6. Παρόμοια εκ φύσεως ποιητική διάθεση και κλίση είχε και ο Λατίνος ποιητής ΟΒΙΔΙΟΣ (43π. Χ -17 μ.Χ) γνωστός και αγαπητός για τα ποιήματα του «Μεταμορφώσεις», ο οποίος έλεγε:

«Sponte sua Carmen numeros veniebat ad aptos.

Et quod temptabam dicere versus erat»

«Από μόνο του το ποίημα ερχόταν στα προσήκοντα μέτρα.

Και ό, τι επιχειρούσα να λέω ήταν στίχος».